

POLJA

februar '85 br. 312

mart '85 br. 313

biblioteka »polja« — sveska br. 3
 »za anatolov grob«
 uredio đorđe pisarev

malarmeov epitaf za sina

kolja mićević

Malarmeov književni testament, ako se tako može nazvati tekst koji poništava postojanje bilo kakve ostavštine, osim one koju treba spaliti, — predstavlja kratak zapis načinjen dan uoči pesnikove smrti: zahvaćen, u radnoj sobi, neočekivanim gušenjem, Malarme je, došavši sebi, grčevitom rukom, ispisao ovo kao uputstvo supruzi Mariji i kćerki Ženevjevi (koju je od milja zvao Vev):

»Majko, Vevu, strašni grč gušenja koji sam upravo doživeo može se dogoditi tokom noći i odneti me. Zato, nemojte se čuditi što u ovom trenutku mislim na poluvekovni svežanj mojih zabeležaka, koje će za vas predstavljati samo veliku gnjavažu; da znate, nijedan listak ne može ničemu poslužiti. Ja bih jedini možda mogao izvući nešto iz toga... Učinio bih to da me poslednje godine nisu izdale. Spalite, prema tome: nema književnog nasleđa, jedna moja deco. Čak ne pokažite nikome: i odbijte bilo kakvo radoznalo ili prijateljsko uplitanje. Kažite da se ništa ne razznaje, što je, uostalom, i sasvim tačno, i verujte, vi, jedne moja nesrećnice, jedine osobe na svetu sposobne da do te mere poštujuete jedan život iskrenog umetnika, verujte da je sve to trebalo biti veoma lepo... Prema tome, ne ostavljam nijedan papir neobjavljen, osim, možda, nekoliko već štampanih otpadaka koje ćete pronaći i *Bačene kocke*-i *Irodijadu* završenu, ako tako želi sudbina...«

Sutradan, pesnik nije imao snage da prepíše i možda dopuni svoju poslednju volju: Malarme je umro u 11 sati ujutru. Pol Valeri je pomenuti list-testament opisao kao »jezivo parče grčevitog rukopisa«. Poznato je da su izvršitelji poslednje književne volje Stefana Malarme bili kćerka Ženevjeva i njen suprug, dr Edmon Bonio, jedan od najprisnijih Malarmeovih sledbenika iz poslednjih godina. Poznato je, ništa manje, s koliko su poštovanja i oprez-

nosti puštali da se obznani poneki zapis ili odlomak, makar od svega nekoliko redaka. Nema sumnje da su najvećim delom poštivali pesnikovu poslednju poruku. Ali pošteđeli su od uništenja dva teksta koja Malarme niti je završio tokom života, niti je u bilo kojoj prilici pominjao mogućnost njihovog objavljivanja: *Igitur ili Elbenonova ludost* i *Za Anatolov grob*.

Stihovi, u stvari, iskidani i često nedovršeni zapisi, koji čine celinu *Za Anatolov grob*, predstavljaju izbor načinjen iz serije od 202 slična teksta koja je Malarme napisao neposredno pre i posle smrti svoga jedinog sina, Anatola, u oktobru 1879. Tekst je ostao u unikatnom primerku, među pesnikovim posmrtnim hartijama, ispisan drhtavim, ponekad nečitkim rukopisom, ali pažljivo povezan. Prvi put je objavljen tek 1961. godine (dotad je, kao i većina drugih dragocenih Malarmeovih originala, bio u posedu Anrija Mondora), u izdanju koje je pripremio Žan-Pjer Rišar, s opsežnim predgovorom i detaljnom analizom svakog pojedinog lista. Sve tekstove koje sam preveo zadržao sam, što je mogućnije bilo, u njihovoj originalnoj formi: čitalac ne treba da se čudi prekinutim rečenicama, počecima bez početaka, povremenim grafičkim »upadicama« u obliku različitih zagrada, dužih ili kraćih linija koje se naizmenično provlače kroz stihove. Umesto brojkama, kako su pojedini tekstovi označeni u Rišarovom izdanju, predahe između pesama označio sam jednostavno s tri tačkice.

Početkom 1871. godine Malarme je pisao prijatelju Anriju Kazalisu: »Pre kraja ove godine biće jedan pesnik među nama.« Njegova supruga Marija bila je ponovo u drugom stanju, šest godina nakon rođenja prvog deteta, kćerke Ženevjeve. Ali roditelji, ovog puta, nisu spokojno očekivali taj plod njihove ljubavi, čija je strast već jenjavala, pretvarajući se u prijateljstvo

i razumevanje. Porodica je u leto 1871. krenula iz Avinjona (gde je Mallarme bio profesor engleskog jezika) prema severu, razdelivši se: dok je Stefan u Parizu pokušavao da nađe bilo kakvo zaposlenje – u Sansu, gradu gde je završio gimnaziju i upoznao Mariju, rodio se 16. jula, dečak koji je dobio ime Anatol. Pesnik je video svoga sina tek nekoliko meseci nakon tog događaja, koji je ubrzo počeo da se pretvara u porodičnu tragediju: Anatol je gotovo od rođenja bolovao od Bujeove bolesti. Tako je »mali demon«, kako je gđa Mallarme nazivala svoga sina dok je udarao o stenke njenog stomaka, postao »mali mučenik« kome nije bilo suđeno da poživi duže od osam godina: umro je u oktobru 1879. Ta bolest i ta smrt, bolest ništa manje nego smrt, obeležili su neizbrisivim pečatom Mallarmea. Gubitak sina kome je još pre rođenja predvideo zadatak pesničkog naslednika i nastavljača, onoga koji će uspeti završiti veliko delo što ga je započeo otac:

*otac koji
rođen u loša
vremena bejaše
pripremio za sina
zadatak uzvišeni...*

– imao je presudan uticaj u njegovom opredeljenju za samotni, asketski život, bez očekivanja bilo kakvih spoljnih milosti i priznanja; u hrabrosti da ide do kraja. Radilo se, možemo reći, o nekoj vrsti samokašnjanja zbog ko zna kakvog doživljenog osećanja krivice:

*oh! grozna tajna
čiji sam posednik*

(šta s tim)

U Mallarmeu kao da se, poput mračnog talasa, javljala misao da je kriv za narušenu simetriju porodice: *otac-majka-ćer-sin* – ostaje jedno prazno mesto, zauvek. Takođe, osećaj da je sin bio začat u nepovoljno vreme velike »psihičke napetosti« i fizičke iznemoglosti; prisetimo se poslednjeg stiha iz *Cveća*, pesme napisane u Turnonu, 1864:

Za pesnika slabog kojeg život ljušti.

Najzad, bolest od koje je Anatol bolovao mogla se, u poremećenom očevom duhu, objašnjavati kao direktno prenesena sa oca: Mallarme je zaista od najranije mladosti bolovao od reumatizma, a njegova su ga pluća zabrinjavala do najcrnijih misli: »Ako poživim! Na nesreću, dubeci tako stih, naišao sam na dva ponora, koji me dovode do očajanja. Jedan je Ništavilo, do kojeg sam došao ne poznajući budizam. Druga praznina je ona koju sam otkrio u svojim grudima. Zaista nisam dobro, i ne mogu da dišem...« (1866, iz pisma Andriju Kazalisu).

Nakon Anatolove smrti, Mallarme je u potpunosti izgubio želju da osvaja svet, kao što je bio pokušaj sa slobodnim pesničkim zidarstvom, ili poziv da za 20 franaka na čas daje pesničke lekcije nepouzdanim posetiocima, koji bi mu ionako, zadovoljivši svoju radoznalost nakon nekoliko susreta, okrenuli leđa. Pesnik je, međutim, okrenuo leđa svetu, ali nije zalupio vratima za sobom: od 1880. godine zvanično je proglašen otvorenim pesnički salon u skromnom domu Stefana Mallarmea. Njegov izdvojeni položaj na severu Pariza onemogućio je, već na početku puke radoznalce. Prvi posetioci ostavili su svedočanstvo da je na prvim seansama, u pesnikovim rečima, držanju, u atmosferi stana, lebdela još sveža uspomena na izgubljenog sina. Ali Mallarme je brzo shvatio da tim podsećanjima neće biti izmenjena nepopravljiva praznina. Osetivši da je »uzvišeni zadatak« koji je bio namenio sinu, sada udvostručen, prešao na njega, Mallarme je začutao. Ne postoji nijedan njegov tekst, čak ni pismo, u kome se javlja sećanje na izgubljenog sina, makar u obliku najneprimetnije aluzije. Ispisujući svoje autobiografsko pismo Polu Verlenu, 1885, Mallarme nijednom rečju ne pominje postojanje tog deteta, iako je izvesno da je Anatolova smrt jedan od najstvarnijih, najautobiografskijih trenutaka njegovog života. Jer, ispravno zaključuje Rišar, Mallarme nije »zaboravio« Anatola: »Ako »mali fantom« nije postao direktni junak jedne pesme u njegovu čast i posvećene njegovoj uspomeni, on je izvesno i potajno hranio mnogu naknadnu temu pesnikove sanjarije. Njegovo prisustvo, njegovo ovekovčenje ne razdvaja se u konačnoj tački – kao što je to žarko želeo i njegov otac – od sudbine celokupne mallarmeovske poezije.«

1 Mallarme je veoma priseban: verovatno se sećao svih bezizlaznih neprilika koje je imao, zajedno s Huismansom, kao izvršilac književnog zaveštanja Vilijea de l'Adama: i nije želeo da svoje najdraže uvuče u slične situacije. Ne treba ni najmanje sumnjati u iskrenost njegove želje da sve bude uništeno.

2 Ali to je, ipak, samo pretpostavka na osnovu čitanja pesama. Mallarme ni na jednom mestu rukopisa nije ostavio nikakav datum, kao da je želeo u skladu s idejom koja ga je vodila dok je pisao tu »književnu utehu« i »idealizaciju« – da obezvretime svoju posmrtnu poemu za sina jedinca.

3 Mallarme je jedno vreme, u bezizlaznoj situaciji, pomišljao da prihvati posao brodskog prevodioca, ali se Marija usprotivila, vodeći brigu o njegovom krhkom zdravlju. Mallarme, brodski prevodilac!

4 Bujeova bolest reumatizam, izazvan jakom anginom koji zahvata zglobove i postupno celo telo, do srca. U Mallarmeovo doba neizlečiva bolest što znači da je Anatol nekoliko meseci nakon rođenja bio osuđen na smrt.

5 Kad se mladi Pol Valeri pojavio kod Mallarmea oktobra 1891. uspomena na Anatola bila je sasvim odsutna iz dnevnih događaja. Valeri čak nije znao da se Mallarmeov sin zvao Anatol, i u jednom pismu Andreu Židu naziva ga Pol! Previd je značajan. U stvari, Anatol je Valerijev vršnjak, rođeni su iste godine, da li se tim podatkom može potpunije objasniti »očinska ljubav« kojom je Mallarme, po Valerijevim rečima, voleo Valerija, da li je Valeri, u neku ruku, preuzeo ulogu naslednika koju je Mallarme bio namenio sinu – »San da mu ostavim ime«.

6 Mallarme je verovatno »crpeo« iz tog svog tajnog očajanja, jer se čuveni *Grob za Edgara Poea*, prvi iz serije posmrtnih soneta, datumski podudara s poslednjim stupnjem Anatolove agonije.

za anatolov grob

stefan mallarme

*dete izišlo iz
nas dvoje – nama
pokazujući naš
ideal, put*

*– za nas! otac
i majka koji ga
u tužnom postojanju
nadživljujemo kao
dve krajnosti –
slabo združeni u njemu
i koji su se razdvojili
– otkud njegova smrt – poni-
štavajući to malo »ja« deteta*

*obitelj savršena
ravnoteža
otac sin
majka ćer*

*razbijeno –
tri, jedan prazan
između nas,
tražeći...*

*sin
upijen
ne otišao
to je on
– ili njegov brat
ja
ja sam mu
to rekao
dva brata*

*ne upoznao
majku, a sin me
nije upoznao! –
– slika mene
drukčijeg od mene
odnesenog u
smrt!*